

UNITĂȚI „MONETARE” ÎN EGIPTUL ANTIC

Andrei COROBCEAN

Economia Egiptului antic, de altfel ca și alte aspecte ale structurii sociale și politice, a conservat pe toată perioada cuprinsă între mileniul III și secolul IV a. Chr. un caracter arhaic, bazat pe o centralizare excesivă și lipsa unor relații de piață. Acestea din urmă au păstrat prioritatea schimbului natural, la nivelul unor piețe locale. O asemenea piață este ilustrată de o scenă dintr-un cavou din vremea dinastiei a V-a (a. 2510-2460 a. Chr.). Scena este alcătuită dintr-o serie de reprezentări clare ale schimbului de produse alimentare (legume, fructe, pește, băuturi), meșteșugărești (obiecte de uz casnic) și servicii (bărbierit etc.). Spre exemplu, o pereche de sandale e procurată contra unui vas cu băutură. O astfel de piață asigura strict necesitățile de subsistență a comunității. Această scenă ilustrează, însă, nu doar starea de lucruri în epoca Regatului Vechi (a. 2700-2190 a. Chr.), ea rămâne relevantă pentru următoarele perioade.

În astfel de relații de schimb sunt antrenate diferite categorii de persoane, de la țărani la lucrători ai templelor și necropolelor regale, care printre muncile de câmp și alte activități își desfășeau produsele alimentare ori artisanale în piețele locale. Astfel, circulația mărfurilor era una naturală, prin intermediul unor asemenea piețe, rămânând a fi una destul de restrânsă. Acest fapt este era determinat și de lipsa unei specializări a comerțului, cum o cunoaștem în orașele din Mesopotamia. Abia în textele din perioada Regatului Nou (a. 1552-1069 a. Chr.), mai exact de la finele acesteia în vremea dinastiei Ramessizilor, apar mărturii despre o categorie de agenți comerciali ambulanz, numiți *šwy* sau *šwty*, care, însă, lucrau fie pentru temple, curtea regală ori nobili. Cel puțin, nici în această perioadă nu se putea vorbi despre o categorie de negustori specializați. Aceștia sunt pomeniți abia în epoca declinului Egiptului antic.

Deși schimbul în Egiptul antic rămâne a fi apreciat ca un „sistem monetar fără monedă”, acesta nu a exclus dezvoltarea, pe lângă economia bazată pe schimbul natural, troc, a unor mijloace simplificate de schimb. Astfel de valori erau exprimate în unități de greutate în metale (cupru, aur, argint), dar și în cereale. De asemenea, un obiect obișnuit de schimb erau pânzele de in. Valoarea mijloacelor respective, însă, depindea de consistența și importanța materialului în care era măsurat prețul produselor.

Principala unitate de schimb, care avea o anumită valoare în greutate, în dependență de material era numită *deben*, care inițial, în epoca Regatului Vechi, se calcula pentru piese din piatră, apoi, în Regatele Mijlociu și Nou – pentru metale (cupru și aur).

□ - „deben” („bloc de piatră”)

Valorile *deben*-ului au variat în timp. În Regatul Vechi și Mijlociu 1 *deben* cântărea 13,6 g, deși, în epoca Regatului Mijlociu, *deben*-ul de cupru era de 23,7 g, adică mai greu decât cel din aur de 13,6 g. Valoarea unui *deben* va crește în Regatul Nou până la 91 g.

Informații mai detaliate despre etaloanele de schimb practicate în Egipt provin din așezarea din epoca Ramessizilor (secolele XIII-XI a. Chr.) de la Deir el-Medina. Documentele descoperite aici sugerează o anumită standartizare, valabilă cel puțin pentru acest oraș. *Deben*-ul era măsurat de regulă în cupru, cântărind 91 g. Se mai adaugă, însă, și o divizare a valorii principale în subunități. Astfel, 1 *deben* (91 g) = 10 *kitē* (9,1 gr). A mai existat, pe lângă *kitē*, care valora 1/10 din *deben*, cea mai mică unitate, numită *shat* sau *snw*, care valora 1/12 din *deben* și cântărea 7,6 gr. Aceasta apare, uneori, ca prototipul unei monede: o bucată plată de metal de formă rotundă, pe care era imprimată valoarea, greutatea sau numele autorității emițătoare.

Valorile *deben*-ului și, respectiv, ale altor unități de schimb, se diferențiau în dependență de valoarea atribuită metalelor. Pe lângă cupru în calitate de metal folosit în tranzacțiile comerciale erau de asemenea acceptate aurul și argintul. Uneori, calitatea metalului era garantată printr-o pecete oficială imprimată sau alte însemne, care-i confirmau valoarea. Oricum, însă, greutatea era măsurată ca și pentru oricare alte materiale folosite în schimb. Variația prețurilor unui produs depindea de variația valorilor stabilite pentru *deben*. Prețul, pe lângă *deben*, mai putea să includă și un șir întreg de alte produse echivalente.

În aceeași epocă a Regatului Nou, diferențierea valorilor metalelor a stimulat stabilirea unor proporții între aur, argint și cupru. Aceste raporturi au evoluat în timp. La începutul Regatului Nou raportul valoric între argint și cupru era de 100:1, ca mai apoi, în timpul Ramessizilor, să scadă la o proporție de 60:1, respectiv valoarea cuprului variind de la 1/100 până la 1/60 din valoarea argintului. Mai stabil s-a dovedit a fi raportul dintre argint și aur, care rămâne în fond pentru epoca Regatului Nou la proporția de 2:1. Aceasta din urmă scade la 1:1 în timpul domniei lui Amenhotep al II-lea (a. 1427-1400 a. Chr.), când valoarea aurului crește considerabil datorită influxului unei mari cantități de aur din tributul la care erau impuse regatele recent cucerite ale Siriei și Palestinei.

Evident, argintul avea cea mai mare pondere în stabilirea prețului. Valoarea argintului în calitate de metal utilizat în schimb este reflectată în textele economice ale timpului, unde cuvântul *hd* („argint”) are sens de

„bani”, mijloc de plată. Materialele provenite din cercetarea mormântului unui *djati* (mare vizir) pe nume Rekhmire, demonstrează că deja din perioada Regatului Mijlociu, în timpul dinastiei a XIII-a (a. 1785-1633 a. Chr.), plățile în argint și aur au început să înlocuiască mijloacele tradiționale de plată. Dar înlocuirea totală a acestora și înrădăcinarea unor mijloace fixe de schimb nu va reuși. Este adevărat că pentru a cumpăra cereale se putea plăti cu argint ori aur, dar, în același timp, și cerealele puteau servi unitate de schimb pentru a cumpăra aur. În calitate de echivalent etalon „monetar”, mai des folosit în tranzacțiile locale, era 1 *khar* – 2 saci de cereale, echivalentul a 2 *deben* de cupru. Trocul rămâne cea mai vitală modalitate a schimbului. Un sistem monetar în Egipt deocamdată nu se constituise.

Cele mai multe informații despre prețurile stabilite pentru anumite produse provin de asemenea din perioada Regatului Nou. Astfel, în vremea dinastiei a XVIII-a (a. 1552-1295), cu 8 *shat* ($\frac{2}{3}$ *deben*) de argint sau echivalentul în alte materiale se putea procura un bou, o vacă sau serviciile unei slave pentru 4 zile. Pentru o juncă sau 2 ha de pământ nefertil se plăteau 6 *shat*. Pentru o haină de in de bună calitate trebuiau achitate 3 *shat*. Aceeași haină de in costa mai târziu 13 *deben* de cupru, o tunică – 5 *deben* de cupru, un vițel – 30 *deben* de cupru, un taur – 130 *deben* de cupru. Din timpul dinastiei a XIX-a (a. 1295-1186 a. Chr.) aflăm prețul unei slave casnice din Siria, pentru care un egiptean urma să plătească fie 4 *deben* și 1 *kitē* de argint, fie 6 vase de bronz, 10 *deben* de cupru, 15 stofe de in, 1 plapumă și 1 vas cu miere.

Cu toate acestea, valorile etaloanelor de schimb și prețurile nu sunt fixe. Mai mult decât atât, nu există vreo dovadă privind încercările statului de a stabili centralizat anumite standarde fixe valabile pentru întregul Egipt. Astfel de încercări se manifestă efemer abia în timpul dinastiei a XXV-a (secolele VIII-VII a. Chr.), mai ales prin reformele lui Bocchoris (a. 716-715 a. Chr.). Reglementarea unităților de măsură nu a afectat în general tranzacțiile la nivel local. La acest nivel un sistem monetar încă nu devine necesar. Din aceste considerente, utilizarea echivalentului de schimb în metale ori alte materiale mobile a rămas necesară doar pentru tranzacțiile la distanțe mari, comerțul extern sau schimbul de produse de valoare înaltă.

Bibliografie:

Edwards I.E.S. et al. (eds), *The Cambridge Ancient History*, 3-d edition, vol. II, part 1. *History of the Middle East and the Aegean Region c. 1800-1380 B.C.* Cambridge University Press: 1973, p. 389-390.

Lloyd A.B. (ed.), *A Companion to Ancient Egypt*, vol. I, Blackwell Publishing Ltd.: 2010, p. 295-297.

Monte P. *Egipet Ramsessov. Povednevnaia žizn' egiptjan vo vremena velikich faraonov.* Moskva, 1989, s. 265-268.